

O. Tomasz Skibiński OFM*

ZADANIA KATOLIKÓW ŚWIECKICH W KSZTAŁTOWANIU KULTURY W DOBIE PŁYNNEJ NOWOCZESNOŚCI

THE TASKS OF LAY CATHOLICS IN SHAPING OF CULTURE IN THE ERA OF LIQUID MODERNITY

Abstract: In the most conventional sense culture means any human activity striving to rationalise the nature. This activity is understood to be any action of mind aimed at processing nature. An important step in reflecting upon the issue of culture was to state that culture is a form of humanizing reality or personalizing a human being and the world. Through culture, man transforms nature making himself real at the same time and also becomes more human in a way. The culture thus comprehended was based on so-called universal values such as beauty, truth or good. The disruption of this order has been caused by modern times defined by Professor Zygmunt Bauman as “Liquid Modernity” characterised by constant variability and lack of any permanent values. This Article will present challenging tasks set for secular Catholics of creating and promoting culture in the constantly changing world.

Keywords: culture, art, value, transformation, gospel, philosophy, Church.

W posynodalnej *Adhortacji apostolskiej Christifideles laici* Jan Paweł II trafnie zauważył, że „rozdźwięk między Ewangelią a kulturą jest bez wątpienia dramatem naszych czasów”¹. Droga do tego rozbicia jest długa, wiedzie od klasycznego rozumienia kultury, wypracowanego przez filozofię klasyczną, poprzez neokantystyczną filozofię niemiecką do czasów współczesnych, określanych przez prof. Z. Baumaną jako „płynna nowoczesność”, której cechami podstawowymi są zmienność oraz brak jakichkolwiek stałych wartości. W artykule tym zapytamy o zadania,

* O. dr Tomasz Skibiński OFM – Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu; ORCID 0000-0002-5342-5753.

¹ Jan Paweł II. *Adhortacja apostolska Christifideles laici o powołaniu i misji świeckich w Kościele i w świecie* (30.12.1988) [dalej: ChL] p. 44.

jakie czekają katolików świeckich w tworzeniu i propagowaniu kultury w zmieniającym się świecie. Aby odpowiedzieć na tak postawione pytanie, omówimy pojęcia kultury i płynnej nowoczesności. Następnie przedstawimy cechy kultury współczesnej. Kolejnym krokiem będzie omówienie nauczania Kościoła odnośnie do kultury, co pozwoli wskazać teoretyczne podstawy, którymi katolicy świeccy mają się kierować w jej propagowaniu czy tworzeniu.

1. KULTURA W ŚWIECIE PŁYNNEJ NOWOCZESNOŚCI

1.1. POJĘCIE KULTURY

Wyrażenie «kultura» pochodzi z języka łacińskiego. Pierwotnie oznaczało uprawę ziemi. Od czasów Cyserona zaczęto używać go na określenie kultury ducha, jako uszlachetnienie ducha ludzkiego, dokonujące się przede wszystkim poprzez naukę, w której szczególnie miejsce zajmowała filozofia².

W najbardziej klasycznym rozumieniu kultura jest działalnością człowieka dążącą do racjonalizacji natury. Działalność ta rozumiana jest jako wszelkie działanie rozumu zmierzające do przetwarzania natury, czyli nie tylko otaczającej człowieka przyrody, ale przede wszystkim samego człowieka³. Można powiedzieć, że jest ona ludzką aktywnością, którą człowiek prowadzi względem natury, innych i samego siebie⁴.

Termin «kultura» przeniknął ze starożytności do myśli nowożytnej Europy. W średniowieczu odnoszono go do religii i kultu. Powstały wówczas różnego rodzaju obiegowe wyrażenia wiążące się z religijną czcią Chrystusa. Wśród nich możemy wymienić m.in.: *cultura Christi*, *cultura dolorum*, *cultura chritianae religionis*⁵.

W okresie renesansu próbowano powrócić do starożytnego rozumienia terminu «kultura». Zaczęto go używać na określenie duchowego oraz intelektualnego rozwoju i doskonalenia się człowieka. W tym czasie powrócono również do starożytnych określeń kultury i używania takich terminów, jak: *animi cultura* czy *gerorica animi*. Terminu *cultura* bez bliższego określenia po raz pierwszy użył S. von Pufendorf w XVII w. Przeciwstawił on „stan natury” – rozumiany w teorii prawa naturalnego Th. Hobbesa jako stan dziki, wrogi człowiekowi, gdzie człowiek człowiekowi był wilkiem – „stanowi kultury”, w którym człowiek jak członek społeczności ludzkiej chroniony jest prawem⁶.

² W. Jaeger. *Paideia*. Warszawa 2001 s. 5.

³ M.A. Krąpiec. *Człowiek w kulturze*. Lublin 1999; F.W. Bednarski. *Teologia kultury*. Kraków 2000.

⁴ Z. Bauman. *Socjologia*. Poznań 1990 s. 147-166.

⁵ J. Martin. *Religion et culture*. Paris 1936 s. 66 nn.

⁶ W. Perpeet. *Kultur, Kulturphilosophie*. W: *Historisches Wörterbuch der Philosophie*. Bd. 4. Hrsg. J. Ritter, K. Gründer. Basel 1976 kol. 1309-1324.

Od XVIII w. termin ten był stosowany we Włoszech, Francji, Anglii i Niemczech⁷. W Polsce używał go J. Lelewel, gdy prowadził badania nad kulturą i cechami narodu, czyli ojczyzny. Widzimy więc, że na gruncie europejskim łączono kulturę z doskonaleniem moralnym i umysłowym człowieka poprzez rozwój takich dziedzin, jak sztuka, wiedza, filozofia czy teologia⁸.

W rozważaniach nad kulturą w XVIII-wiecznej Europie pojawił się termin «cywilizacja», którego po raz pierwszy użył G. Honore' de Mirabeau. Od tego czasu w słownictwie francuskim był on stosowany na określenie tego wszystkiego, co dotychczas rozumiano pod pojęciem kultury⁹. Współcześnie pojęcia te stosowane są zamiennie, jednak dla metodologicznego uporządkowania wypracowano teoretyczne ich rozróżnienie. Kulturę łączy się z wartościami duchowymi, natomiast cywilizację z wartościami materialnymi. Mówi się więc o kulturze duchowej i kulturze materialnej. Stosując się do tego rozróżnienia, poprzez kulturę rozumiemy wytwory ludzkiego ducha zawartego w ideach: piękna, dobra, prawdy, moralności, sprawiedliwości, wzajemności czy solidarności. Natomiast jako cywilizację określamy dorobek materialny czy techniczny człowieka¹⁰.

Pogłębienie rozważań nad kulturą przyniósł okres neokantyzmu niemieckiego. W XIX w. punktem wyjścia tych rozważań było stanowisko I. Kanta, który rozdzielił dziedzinę bytu (*sein*) od dziedziny wartości (*sollen*). Według Kanta byt sam w sobie jest niepoznawalny, dlatego przedmiotem poznania nie jest rzeczywistość, ale nasze wrażenia o rzeczywistości, które są poznawalne tylko dzięki wartości i doniosłości zawartej w *sollen*. Poznanie wartości wiązało się dla niego z uprawianiem kultury, które polegało na uznaniu wartości w ludzkich przedmiotach, wytworach i procesach. To wartość stanowiła punkt odniesienia w rozumieniu kultury, gdyż napięcie pomiędzy *sein* i *sollen* przejawia się w każdym kulturowym przedmiocie¹¹. To oderwanie wartości od bytu stanie się w późniejszych czasach jedną z cech konstytutywnych w tworzeniu i odbiorze kultury, w której forma będzie dowolnie interpretowana, nie tylko w zależności od estetycznych potrzeb odbiorcy.

Ważnym etapem w rozważaniach nad zagadnieniem kultury było pojawienie się w filozofii nurtu zwanego personalizmem. W nurcie tym kultura jest formą uczłowieczenia rzeczywistości lub personalizacją człowieka i świata. Przez kulturę człowiek przekształca przyrodę, jednocześnie urzeczywistnia siebie jako człowieka, a także ponieważ staje się bardziej człowiekiem¹².

⁷ Z. Bauman. *Kultura jako praxis*. Warszawa 2012.

⁸ B. Bernardi. *Uomo, cultura, societa. Introduzione agli studenti Etno-sntropologici*. Milano 1982 s. 56-78.

⁹ K. Żygulski. *Kultura*. W: *Encyklopedia oświaty i kultury dorosłych*. Red. K. Wojciechowski. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź 1986 s. 119.

¹⁰ J. Szczepański. *Elementarne pojęcia socjologiczne*. Warszawa 1966 s. 43-45.

¹¹ M.A. Krąpiec. *Człowiek i kultura*. Lublin 2008 s. 9-18.

¹² H. Carrier. *Ewangelia i kultury. Od Leona XIII do Jana Pawła II*. Warszawa 1990.

Śledząc rozwój namysłu nad zagadnieniem kultury w poszczególnych epokach, możemy stwierdzić, że jest ona kompleksowym połączeniem wiedzy, wierzeń, sztuki, moralności oraz tego wszystkiego, czym człowiek żyje lub co wytwarza w ramach danej społeczności. Kultura jest procesem dynamicznym, wyznaczanym przez cztery podstawowe faktory: człowieka, społeczność, środowisko i czas¹³. Rozwój kultury to proces, któremu towarzyszą napięcia, konflikty i kryzysy. Dzieje się tak, ponieważ niesie ona ze sobą ogromny bagaż dziedzictwa, który poprzez świadome działanie twórcy jest konfrontowany z rzeczywistością, w której kultura jest odczytywana czy tworzona¹⁴. Trzeba tu jasno powiedzieć, że kultura jest zawsze uwarunkowana czasem, w którym jest tworzona. Obecnie tym czasem jest płynna nowoczesność czy tzw. postmodernizm¹⁵.

1.2. PŁYNNA NOWOCZESNOŚĆ

Tworzenie i odbiór dzieł kultury jest zawsze uwarunkowane czasem, w którym te dzieła powstają. W języku potocznym mówi się, że dzieła kultury odbijają stan ducha i epoki, w których zostały stworzone. Omawiając zagadnienie kultury w czasach współczesnych, odniesiemy się do teorii płynnej nowoczesności. Na jej kanwie spróbujemy uchwycić punkty konstytutywne teraźniejszości, zwracając szczególną uwagę na rolę i funkcję, które przyjmuje w niej kultura i sztuka.

Twórcą terminu «płynna nowoczesność» jest Z. Bauman, który swoją koncepcję oparł na zasadach fizyki odnoszących się do „płynności”, która jest cechą wspólną dwóch z trzech stanów skupienia materii – cieczy i gazów. W przeciwieństwie do ciał stałych, posiadających określony kształt, bardzo często mogą one zmieniać swoją formę. Według Baumana powyższą analogię można potraktować jako przenośnię opisującą czasy współczesne. Ciecze i gazy nie zachowują stałego kształtu – podlegają ciągłej zmianie; zasadniczą kategorią, którą można odnieść do owej zmiany, jest czas¹⁶.

Analizując to zjawisko, Bauman wskazuje, że jego istota zawarta jest w ode-rwaniu czasu od przestrzeni, czyli stałych wartości, na których opierało się życie religijne, społeczne, polityczne i gospodarcze poprzednich pokoleń. Według socjologa czas, w odróżnieniu od wartości, podlegał zmianom i manipulacji, stał się elementem wywrotowym, dzięki czemu dokonał się rozpad lub zamazanie tego, co dla człowieka poprzednich pokoleń było stałe i niezmiennie¹⁷. Chronicznym

¹³ R. Benedict. *Wzory kultury*. Warszawa 1966.

¹⁴ F. Jameson. *Postmodernizm i społeczeństwo konsumpcyjne*. W: *Postmodernizm. Antologia przykładów*. Red. R. Nycz. Kraków 1998 s. 190-213.

¹⁵ K. Dobrowolski. *Studia nad życiem społecznym i kulturą*. Wrocław – Warszawa – Kraków 1966; A.L. Kroeber. *Istota kultury*. Warszawa 1989 s. 362-398.

¹⁶ Z. Bauman. *Płynna nowoczesność*. Kraków 2006 s. 9.

¹⁷ Tamże s. 173.

atrybutem ponowoczesnego stylu życia stała się niespójność, niekonsekwencja postępowania, fragmentaryzacja i epizodyczność rozmaitych sfer aktywności jednostki¹⁸.

Konsekwencją postnowoczesnego stylu życia jest nowy obraz społeczeństwa, w którym poprzez wprowadzenie w życie wybranych i precedzonych norm, kształtujemy nowy obraz człowieka. Pierwszą cechą społeczeństwa poddanego temu zabiegowi jest niepewność. Ciągłe zmiany, zamazanie ogólnie przyjętych wzorców zachowania oraz uniwersalnych wartości powoduje w życiu ludzkim utratę stabilności, bezpieczeństwa oraz bezsilność¹⁹. Kolejną cechą ponowoczesnego społeczeństwa jest „kształtowanie indywidualności”. Proces ten polega na porzuceniu przez człowieka wrodzonej tożsamości na rzecz grupy społecznej, która kształtuje w pewien sposób samoświadomość i styl życia jednostki, dopasowując je do obowiązującego stylu życia społecznego²⁰.

Inną zauważalną i destrukcyjną cechą społeczeństwa ponowoczesnego jest samotność. Zdumiewające jest to, że możliwość codziennej komunikacji wirtualnej między ludźmi zamieszkującymi różne części globu stała się dla wielu sposobem zatuszowania pustki i osamotnienia. Dzieje się tak m.in. dlatego, że jest to bezpieczny i niezobowiązujący rodzaj kontaktu, w którym człowiek nie ponosi większej odpowiedzialności za formę czy treść wysłanego komunikatu. Opisując konsekwencje takiego działania, Bauman zwraca uwagę na konsekwencje naszego postępowania. Uciekając przed poczuciem samotności, dzięki technologii wirtualnej jesteśmy nieustannie w kontakcie z innymi. Prowadzi to do tego, że tak naprawdę nigdy nie jesteśmy sami, skoncentrowani na samych sobie. Maleje zatem szansa na autorefleksję, dokładne przeanalizowanie problemów czy celów życiowych, co w konsekwencji prowadzi do tego, że nie poznajemy siebie²¹.

Kolejną niepokojącą cechą społeczeństwa płynnej nowoczesności jest zanik prywatności. W ostatnich latach bardzo wyraźnie zmieniło się podejście do spraw osobistych. Widać to szczególnie w otwartości na dzielenie się prywatnością w przestrzeni publicznej, co niekiedy budzi kontrowersje czy wręcz zgorznienie. Efektem takiego podejścia jest brak intymności, która coraz mocniej zalewa sferę publiczną, co w konsekwencji prowadzi do osłabienia relacji interpersonalnych²².

Człowiek uwikłany w sieci płynnej nowoczesności z coraz większą rezerwą podchodzi do tematu trwałości. Jeżeli coś wiąże się z zobowiązaniem na całe życie, powoduje w człowieku strach i niechęć. W świecie, w którym dominuje konsumpcjonizm, czerpie się szybkie i tymczasowe przyjemności i zyski, wszystko ma swój określony czas istnienia lub działania. Ta zasada dotyczy także wiedzy. Według

¹⁸ Z. Bauman. *Ponowoczesne wzory osobowe*. „Studia Socjologiczne” 1993 nr 2 (129) s. 7-31.

¹⁹ Tenże. *Socjologia* s. 55.

²⁰ Tenże. *Płynna nowoczesność* s. 48-53.

²¹ Tenże. *44 listy ze świata płynnej nowoczesności*. Kraków 2011 s. 7-44.

²² Tamże s. 52.

Bauman w dzisiejszym świecie nie potrzeba już nauczycieli, lecz ekspertów, którzy będą objaśnili ludziom, jak żyć w obecnych czasach. Ważne jest to, że zdobytą wiedzę trzeba nieustannie aktualizować, aby dostosować ją do potrzeb i możliwości wyboru ludzi poruszających się w rozmałym społeczeństwie, które dąży jedynie do zaspokojenia własnych potrzeb, nie licząc się z konsekwencjami tych wyborów²³.

1.3. KULTURA W DOBIE PŁYNNEJ NOWOCZESNOŚCI

W swojej twórczości prof. Bauman dokonuje socjologicznej analizy kultury w świecie współczesnym. Według niego w dzisiejszych czasach nie ma elit odpowiedzialnych za tworzenie czy korzystanie z dzieł kultury. Dzieje się tak, ponieważ niewielu twórców czy odbiorców potrafi tworzyć czy konsumować dzieła należące zarówno do kultury wysokiej, jak i popularnej. Opisując to zjawisko, uniwersalnych twórców i odbiorców kultury Bauman nazywa „wszystkożernymi”. W nawiązaniu do powyższej myśli zauważa, że jeszcze do niedawna wytwory kultury i sztuki przeznaczone były dla konkretnej klasy społecznej, co wyznaczało różnicę między klasami i utrzymywało ją w społeczeństwie²⁴.

Analizując termin «kultura», Bauman zwraca uwagę, że początkowo miała ona przyczyniać się do zmiany panującego stanu rzeczy, jednak z biegiem czasu jej cel zmienił się diametralnie, gdyż jako taka zaczęła kojarzyć się ze stabilizacją. Płynna nowoczesność, pozostająca w czynnej konfrontacji do tego, co stałe, zmienia zadania kultury. Wynikiem tego działania jest niechęć do tego, co niesie ze sobą kod stałości czy uniwersalnych wartości. Kulturę w płynnej nowoczesności charakteryzuje dążenie do zmian i modernizacji dzisiejszego społeczeństwa²⁵.

Spółczesność kształtowana w kluczu tak rozumianej kultury jest społeczeństwem konsumpcyjnym, w którym dzieła kultury przeznaczone są do konsumpcji. Celem dzieła sztuki staje się przyciągnięcie uwagi potencjalnych nabywców i zatrzymanie jej przez jak najdłuższy czas. Aby uzyskać opisywany efekt, podczas tworzenia dzieł kultury należy zastąpić wartości uniwersalne, takie jak dobro, prawda czy piękno, wartościami elastycznymi, jak akceptacja wszelkich gustów czy brak konsekwencji w wyborach. Człowiek współczesny, chcąc należeć do kulturowego establishmentu, musi wyzbyć się jakichkolwiek przejawów nietolerancji czy dystansu do otaczającej go rzeczywistości. Widać to przede wszystkim w sztuce współczesnej, której dzieła charakteryzuje brak jednoznacznego zdefiniowania. Pozostają one niepełne i nieokreślone, a ich znaczenie odbiorca odkrywa według założeń i celów, które w danej chwili wydają mu się zasadne i praktyczne.

²³ Z. Bauman. *44 listy ze świata płynnej nowoczesności* s. 284-286.

²⁴ Tenże. *Kultura w płynnej nowoczesności*. Warszawa 2011 s. 17-19.

²⁵ Tamże s. 25-27.

Według Baumana między dziełem sztuki a jego odbiorcą ma dochodzić do interakcji, w której odbiorca ma odkryć i zdefiniować przesłanie – im więcej przesłań, tym lepiej, gdyż na tym polega istota płynności i wielowarstwowości współczesnego społeczeństwa²⁶.

2. ROLA KOŚCIOŁA W KSZTAŁTOWANIU KULTURY

Opisując zadania katolików świeckich w dziele tworzenia kultury w dobie płynnej nowoczesności, należy zwrócić uwagę na kilka aspektów składowych tego zagadnienia. W pierwszym rzędzie zostanie przedstawiona postawa Kościoła wobec kultury na przestrzeni wieków. Jest to celowy zabieg autora, gdyż w ostatnim czasie wokół tego zagadnienia narosło wiele mitów deprecjonujących postawę katolików w tej dziedzinie. Następnie przedstawione zostanie nauczanie Kościoła odnoszące się do zagadnienia kultury, zawarte przede wszystkim w dokumentach. W końcu, na kanwie powyższych rozważań, zostaną omówione zadania katolików świeckich w dziedzinie kształtowania kultury we współczesnym świecie.

2.1. POSTAWA KOŚCIOŁA WOBEC KULTURY

Postawa Kościoła wobec kultury była niejednolita. Na przestrzeni dziejów podlegała ewolucji: od negacji i izolacji, poprzez tolerancję, do pełnej afirmacji. W pierwszych wiekach Kościoła chrześcijanie izolowali się od wpływów kultury pogańskiej, gdyż w początkowej fazie swojego rozwoju nie byli gotowi na konfrontację z jej dziełami. W późniejszym czasie chrześcijaństwo stało się siłą przemieniającą oblicze kultury krajów basenu Morza Śródziemnego. Dostrzegano wartość rzymskich klasyków i greckich filozofów, których dzieła konfrontowano z nauką Ewangelii. Te specyficzne tarcia między kulturą pogańską a prawem Ewangelii zaowocowały tym, co dziś nazywamy kulturą śródziemnomorską, opartą na trzech filarach: greckiej filozofii, prawie rzymskim oraz moralności chrześcijańskiej²⁷.

W okresie odrodzenia nastąpił powolny proces autonomizacji kultury, w wyniku czego osłabieniu uległ jej związek z Kościołem. Procesowi temu towarzyszyła nieufność Kościoła wobec wielu dziedzin kultury, płynąca z postawy twórców kultury, którzy w imię autonomii podważali przede wszystkim nauczanie doktrynalne i moralne Kościoła. Warto zauważyć, że w tym czasie Kościół stał się mecenasem sztuki²⁸.

²⁶ Z. Bauman. *Kultura jako praxis* s. 96-138.

²⁷ R. Kuźniar. *O prawach człowieka. Idee, instytucje, praktyka*. Warszawa 1992 s. 11.

²⁸ B. Osmańska, J. Szymik. *Kultura chrześcijańska*. W: *Leksykon teologii pastoralnej*. Red. R. Kamiński, W. Przygoda, M. Fiałkowski. Lublin 2006 s. 413-417.

Od czasów papieża Leona XIII Kościół okazywał coraz więcej zrozumienia dla kultury i jej autonomii, choć swą uwagę koncentrował na kulturze mającej ewangeliczne inspiracje lub wyrażającej przeżycia religijne. Nowy etap pomiędzy Kościołem a kulturą zainicjował Sobór Watykański II. W dokumentach soborowych Kościół opowiedział się za partnerstwem, wolnością, autonomią i zaangażowaniem katolików świeckich w dziedzinie relacji wiary i kultury²⁹.

2.2. KULTURA W DOKUMENTACH KOŚCIOŁA

Wśród dokumentów Kościoła zajmujących się tematem kultury na szczególną uwagę zasługują: *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym Gaudium et spes* (1965)³⁰, *Adhortacja apostolska Christifideles laici o powołaniu świeckich w Kościele* (1998) oraz *List apostolski Ojca Świętego Jana Pawła II do artystów* (1999).

Analizując te dokumenty, dostrzegamy dwa ujęcia istotne dla zrozumienia omawianego zagadnienia. Pierwsze z nich wskazuje, że kulturą jest rozwój intelektu i woli, który prowadzi do rozwoju pełni osobowości człowieka. Wchodząc w świat kultury, człowiek kształtuje różne uzdolnienia ducha i ciała. Jest ona dla niego drogą poznania i porządkowania świata. Poprzez kulturę chrześcijanin czyni bardziej ludzkim życie społeczne, rodzinne i narodowe³¹. Nauczanie Kościoła wskazuje, że kultura wyraża się w swoich dziełach oraz w wielkich doświadczeniach duchowych człowieka³². Tak pojmowaną kulturę należy rozumieć jako dobro wspólne każdego ludu, wyraz jego godności, wolności i twórczego zamysłu, świadectwo jego drogi³³. Drugie ujęcie zwraca uwagę na to, że w dzisiejszym świecie funkcjonuje produkcyjno-konsumpcyjne rozumienie kultury, w którym stanowi ona ogół materialnych i duchowych wytworów człowieka³⁴.

Te dwa ujęcia omawianego zagadnienia możemy nazwać podmiotowym i przedmiotowym ujęciem kultury. Poprzez kulturę kształtowana jest osobowość człowieka, jego poznanie i postępowanie, a zarazem kultywowanie dóbr i wartości naturalnych, wypływających bezpośrednio z jego rozumnej i społecznej natury³⁵.

Jan Paweł II w *Adhortacji apostolskiej Christifideles laici* zauważył, że współczesna kultura cechuje się oderwaniem nie tylko od wiary chrześcijańskiej, ale także od prawa naturalnego i wartości ludzkich. Co więcej, współczesna kultura

²⁹ T. Borutka. *Społeczne nauczanie Kościoła. Teoria i zastosowanie*. Kraków 2008 s. 249-268.

³⁰ Sobór Watykański II. *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym Gaudium et spes* (7.12.1965) [dalej: KDK].

³¹ S. Świeżawski. *Vaticumum II o kulturze*. „Znak” 1967 nr 157-158 s. 911.

³² KDK 53.

³³ ChL 44.

³⁴ KDK 53; S. Świeżawski. *Swoistość uniwersytetów wyznaniowych*. „Więź” 11:1968 nr 9 s. 19.

³⁵ KDK 56, 59; M. Gogacz. *Szkice o kulturze*. Kraków – Warszawa 1985 s. 5-8.

techniczna i naukowa, mimo nieustannego rozwoju, nie jest w stanie odpowiedzieć człowiekowi na podstawowe pytania o prawdę i dobro – pytania odnoszące się do sensu życia. Takiemu rozumieniu kultury współczesnej musi towarzyszyć zaangażowanie katolików świeckich, mające na celu przepełnienie tej rzeczywistości duchem ewangelicznym³⁶.

3. ZASADY ZAANGAŻOWANIA I ZADANIA KATOLIKÓW ŚWIECKICH W KSZTAŁTOWANIU KULTURY W DOBIE PŁYNNEJ NOWOCZESNOŚCI

Według *Konstytucji dogmatycznej o Kościele Lumen gentium*³⁷ katolik świecki to człowiek ochrzczony i ustanowiony jako Lud Boży, niebędący kapłanem lub zakonnikiem. Na mocy sakramentu chrztu uczestniczy w królewskim, kapłańskim i prorockim urzędzie Chrystusa, sprawując przez to właściwe całemu ludowi chrześcijańskiemu posłannictwo w Kościele i w świecie. Katolicy świeccy, podejmując zaangażowanie w przestrzeni kultury, winni w swoim działaniu odnosić się do zasad i zadań wypracowanych przez Magisterium Kościoła, w szczególności do katolickiej nauki społecznej³⁸.

3.1. ZASADY ZAANGAŻOWANIA KATOLIKÓW ŚWIECKICH W PRZESTRZEŃ KULTURY

Apostolstwo świeckich to przede wszystkim dążenie do królestwa Bożego. To rozwijanie w świecie rzeczywistości zbawienia danej nam przez Jezusa Chrystusa, a co za tym idzie – przyczynianie się do uświęcania świata poprzez budzenie w ludziach doświadczenia miłości do Boga i człowieka³⁹.

Katolik świecki wezwany jest do poznawania prawdy rozumem oświeconym łaską Bożą, którą otrzymuje na modlitwie. W działaniu tym winien kierować się zasadą „autonomii rzeczywistości ziemskiej”, która przysługuje rzeczywistości stworzonej w tym sensie, że ma ona własne prawa i wartości⁴⁰. Zadaniem człowieka jest poznawanie tych praw i wartości, pamiętając, że zostały stworzone przez Boga, dzięki czemu mają swój porządek, który trzeba uszanować. W każdej dziedzinie nauki czy sztuki obowiązują prawa i metody im właściwe. Katolik świecki

³⁶ Chł 44; R. Siegmund. *Culture et les Cultures*. W: *Eglise culture et promotion humaine*. Paris 1970 s. 43-66.

³⁷ Sobór Watykański II. *Konstytucja dogmatyczna o Kościele Lumen gentium* (21.11.1964) [dalej: KK].

³⁸ M. Gogacz. *Idę śpiewając Ciebie*. Warszawa 1997 s. 155-157.

³⁹ Zob. KK 31; J. Życiński. *Trzy kultury*. Poznań 1990.

⁴⁰ KDK 36.

ma obowiązek poznawać te dziedziny według zasad w nich obowiązujących, jednak z zastrzeżeniem, że w poznaniu tym kieruje się sumieniem ukształtowanym w oparciu o moralność chrześcijańską. Autonomia rzeczywistości ziemskiej nie zakłada niezależności absolutnej. Nie jest ona równoznaczna z niezależnością absolutną od Stwórcy oraz wyłamaniem się z norm prawa naturalnego i stanowionego⁴¹. Kolejną z zasad obowiązujących katolików świeckich jest przemiana zastanych urządzeń i warunków, tak by nie stwarzały okazji do grzechu, lecz stawały się skutecznym środkiem formacji sumienia⁴².

3.2. ZADANIA KATOLIKÓW ŚWIECKICH W KSZTAŁTOWANIU KULTURY

Kościół pomimo występujących trudności zawsze był obecny w świecie kultury – przejął grecko-rzymską kulturę antyczną, organizował szkolnictwo, dbał o sztukę. Jednocześnie posługiwał się dorobkiem różnych kultur narodowych w głoszeniu słowa Bożego (liturgia). Jako posłany do wszystkich ludów każdego czasu i miejsca, nie wiąże się z żadną kulturą. Bezpośrednim celem chrześcijaństwa nie jest tworzenie kultury, jednak przynosząc zbawienie człowiekowi – twórcy kultury – czyni ono z niej narzędzie dobra i prawdy, a przyjmując łączność ze wszystkimi kulturami, wyraża szacunek wobec nich, nadaje im pełny sens, oczyszcza i nobilituje⁴³.

Nauczanie Kościoła wzywa świeckich do obecności w uprzywilejowanych miejscach kultury – szkołach, uniwersytetach, ośrodkach badań naukowych oraz w środowiskach twórczości i refleksji humanistycznej. Jan Paweł II w *Christifideles laici* mówi, że ma to być obecność pełna odwagi i twórczej inteligencji. Ponadto do zadań katolików świeckich należy domaganie się jak najszybszego upowszechnienia kultury. Kultura warunkująca rozwój człowieka nie może być domeną tylko nielicznych jednostek czy grup społecznych, ale winna być dostępna dla wszystkich ludzi⁴⁴.

Wśród omawianych zasad konieczny wydaje się udział chrześcijan w tworzeniu kultury. Radykalne zmiany w obrębie kultury domagają się czynnego udziału chrześcijan, którzy nie separują się od problemów i oczekiwań współczesnych ludzi. Katolicy muszą być świadomi tego, że wejście w świat kultury to nie tylko uznanie i ewentualne oczyszczenie jej krytycznie ocenionych elementów, ale także ich ubogacenie oryginalnym bogactwem Ewangelii⁴⁵.

⁴¹ Tamże 36, 41.

⁴² M. Gogacz. *Szkice o kulturze*.

⁴³ KDK 58.

⁴⁴ Tamże 60; K. Wojtyła. *U podstaw odnowy. Studium realizacji Vaticanum II*. Kraków 1972 s. 316.

⁴⁵ ChL 44.

Kolejnym zadaniem katolików, a w szczególności rodziców i wychowawców, jest formowanie sumienia, dzięki któremu człowiek będzie w stanie odkryć i nazwać pozytywne i negatywne elementy kultury. Paweł VI w *Evangelii nuntiandi* naucza, że Ewangelia prowadzi człowieka do przemiany sumienia. Przemiana ta ma wpływ na całe jego działanie i środowisko, w którym żyje, gdyż dzięki poprawnie uformowanemu sumieniu buduje on kryteria oceny oraz hierarchię dóbr, która nie stoi w sprzeczności z planem Bożym⁴⁶.

Poza formacją sumienia do zadań katolików świeckich należy wychowanie człowieka do zmysłu krytycznego ożywionego prawdą. Dzięki temu zmysłowi katolik uczestniczący w życiu kulturalnym powinien podejmować działalność mającą na celu obronę godności człowieka⁴⁷.

* * *

Kultura ze swej natury jest wyrazem przeżyć duchowych i intelektualnych w konkretnym czasie i miejscu, w którym są tworzone. Obserwując kulturę współczesną, możemy zauważyć, że jej cechą jest zmienność i oderwanie od uniwersalnych wartości ludzkich. Tak pojmowana kultura może stać się zagrożeniem dla człowieka, czyniąc go nieludzkim. Stąd przed katolikami stoi ważne zadanie tworzenia i propagowania kultury, która będzie formą uczłowieczenia człowieka. Pomocą w tej działalności są zasady i zadania sformułowane przez Magisterium Kościoła, zmierzające przede wszystkim do uformowania w twórcy czy odbiorcy kultury sumienia, która wyrażać się będzie w zdolności zmysłu krytycznego.

BIBLIOGRAFIA

- Bauman Z., *44 listy ze świata płynnej nowoczesności*. Kraków 2011.
 Bauman Z., *Kultura jako praxis*. Warszawa 2012.
 Bauman Z., *Kultura w płynnej nowoczesności*. Warszawa 2011.
 Bauman Z., *Płynna nowoczesność*. Kraków 2006.
 Bauman Z., *Ponowoczesne wzory osobowe*. „Studia Socjologiczne” 1993 nr 2 (129) s. 7-31.
 Bauman Z., *Socjologia*. Poznań 1990.
 Bednarski F.W., *Teologia kultury*. Kraków 2000.
 Benedict R., *Wzory kultury*. Warszawa 1966.
 Bernardi B., *Uomo, cultura, societa. Introduzione agli studenti Etno-sntropologici*. Milano 1982.
 Borutka T., *Społeczne nauczanie Kościoła. Teoria i zastosowanie*. Kraków 2008.

⁴⁶ Paweł VI. *Adhortacja apostolska Evangelii nuntiandi o ewangelizacji w świecie współczesnym* (8.12.1975) p. 18-20.

⁴⁷ H. Łuczak. *Odpowiedzialność chrześcijańska*. Wrocław 1992; A. Zwoliński. *Katolicka nauka społeczna*. Kraków 1996; J. Zabłocki. *Kościół i świat współczesny. Wprowadzenie do soborowej konstytucji pastoralnej Gaudium et spes*. Warszawa 1986.

- Carrier H., *Ewangelia i kultury. Od Leona XIII do Jana Pawła II*. Warszawa 1990.
- Dobrowolski K., *Studia nad życiem społecznym i kulturą*. Wrocław – Warszawa – Kraków 1966.
- Gogacz M., *Idę śpiewając Ciebie*. Warszawa 1997.
- Gogacz M., *Szkice o kulturze*. Kraków – Warszawa 1985.
- Jaeger W., *Paideia*. Warszawa 2001.
- Jameson F., *Postmodernizm i społeczeństwo konsumpcyjne*. W: *Postmodernizm. Antologia przykładów*. Red. R. Nycz. Kraków 1998 s. 190-213.
- Jan Paweł II, *Adhortacja apostolska Christifideles laici o powołaniu i misji świeckich w Kościele i w świecie* (30.12.1988).
- Krąpiec M.A., *Człowiek i kultura*. Lublin 2008.
- Krąpiec M.A., *Człowiek w kulturze*. Lublin 1999.
- Kroeber A.L., *Istota kultury*. Warszawa 1989.
- Kuźniar R., *O prawach człowieka. Idee, instytucje, praktyka*. Warszawa 1992.
- Łuczak H., *Odpowiedzialność chrześcijańska*. Wrocław 1992.
- Martin J., *Religion et culture*. Paris 1936.
- Osmańska B., Szymik J., *Kultura chrześcijańska*. W: *Leksykon teologii pastoralnej*. Red. R. Kamiński, W. Przygoda, M. Fiałkowski. Lublin 2006 s. 413-417.
- Paweł VI, *Adhortacja apostolska Evangelii nuntiandi o ewangelizacji w świecie współczesnym* (8.12.1975).
- Perpeet W., *Kultur, Kulturphilosophie*. W: *Historisches Wörterbuch der Philosophie*. Bd. 4. Hrsg. J. Ritter, K. Gründer. Basel 1976 kol. 1309-1324.
- Siegmund R., *Culture et les Cultures*. W: *Eglise culture et promotion humaine*. Paris 1970 s. 43-66.
- Sobór Watykański II, *Konstytucja dogmatyczna o Kościele Lumen gentium* (21.11.1964).
- Sobór Watykański II, *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym Gaudium et spes* (7.12.1965).
- Swieżawski S., *Vaticanium II o kulturze*. „Znak” 1967 nr 157-158 s. 911.
- Swieżawski S., *Swoistość uniwersytetów wyznaniowych*. „Więź” 11:1968 nr 9.
- Szczepański J., *Elementarne pojęcia socjologiczne*. Warszawa 1966.
- Wojtyła K., *U podstaw odnowy. Studium realizacji Vaticanum II*. Kraków 1972.
- Zabłocki J., *Kościół i świat współczesny. Wprowadzenie do soborowej konstytucji pastoralnej Gaudium et spes*. Warszawa 1986.
- Zwoliński A., *Katolicka nauka społeczna*. Kraków 1996.
- Życiński J., *Trzy kultury*. Poznań 1990.
- Żygulski K., *Kultura*. W: *Encyklopedia oświaty i kultury dorosłych*. Red. K. Wojciechowski. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź 1986 s. 119.

Streszczenie: W artykule zaprezentowano zadania katolików świeckich w kształtowaniu kultury w dobie płynnej nowoczesności. W tym celu omówiono pojęcia «kultura» i «płynna nowoczesność». Następnie przedstawiono cechy kultury współczesnej. Kolejnym krokiem było przedstawienie nauczania Kościoła na temat kultury, dzięki czemu wskazano na teoretyczne podstawy, którymi katolicy świeccy mają się kierować w jej propagowaniu czy tworzeniu.

Słowa kluczowe: kultura, sztuka, wartość, transformacja, filozofia, Kościół.